

УДК 159.9

Станіслав Олександрович ЛАРІОНОВ,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології та педагогіки факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності) Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЛЮДИНИ

В тезах доповіді проаналізовано стану проблеми асоціальної поведінки як психологічної категорії. Проведене порівняння підходів до класифікації видів і форм асоціальної поведінки показало їх неузгодженість. Запропоновано вважати осі «асоціальність – просоціальність» (результативна сторона поведінки) та «девіація – норма» (процесуальна сторона поведінки) незалежними одна від одної. Пропонується власне тлумачення терміну «асоціальна поведінка».

Ключові слова: асоціальна поведінка, девіантна поведінка, просоціальна поведінка, делінквентна поведінка.

В науковій психологічній літературі поняття «асоціальна поведінка» трактується різними авторами як складова девіантної поведінки або її синонім, питання щодо їх співвідношення досі відкрито. Так, Х. Ремшмидт розглядає асоціальну поведінку як різновид девіантної, і вважає що вона містить ознаки кримінальності та соціальної занедбаності (цит. за [4]).

В. Д. Менделевич вважає, що асоціальна поведінка відображає аномальні особливості характеру, зводячи її до аморальної, на протигагу антисоціальної поведінки (кримінальної та делінквентної) [4].

З. К. Давлетбаєва розглядає не стільки поведінку, скільки окремі вчинки. Вона вказує, що «... здійсненню асоціальних вчинків передують ... форми поведінки, що відхиляється», вважаючи девіантну поведінку фоном, на якому проявляються окремі асоціальні вчинки [2]. Вказаний автор пропонує власне визначення асоціальної поведінки, як суб'єктно-деструктивної активності людини, спрямованої на задоволення її потреб шляхом соціально-неприйнятних форм поведінки, яка характеризується навмисністю і усвідомленістю, суперечить усталеній системі соціальних відносин суспільства, і проявляється у різноманітних соціальних відхиленнях, від порушення норм моралі та незначних правопорушень до тяжких злочинів.

Авторитетний в цьому проблемному полі дослідник Ж.-Н. Фішер стверджує, що асоціальна поведінка – це тип культури, яка діє в заданій соціальній системі, а девіація – це сконструйована соціальна реальність (цит. за [2]). З цього витікає, що носій асоціальності – суспільство (соціальна група), в якій індивід займає певну позицію серед інших його членів. Він може бути таким самим, як більшість суспільства, і бути нормальним, чи вести себе по-іншому, і тоді вважається девіантом.

Вітчизняні дослідники Л. І. Мороз та С. І. Яковенко [6] визначають девіантну поведінку як соціальне явище, що проявляється у масових формах людської діяльності, які не відповідають офіційно встановленим нормам (стандартам, шаблонам) або таким, що фактично склалися у даному суспільстві. Вказані автори в ній виокремлюють «негативні девіації», поділяючи їх на дві групи: «поведінка, що відхиляється від культурних норм, норм моралі» та делінквентна поведінка. З контексту зрозуміло, що перша група девіацій – це асоціальна поведінка.

Існує і інша точка зору, наприклад А. Фернхем та П. Хейвен [7], вважають девіантну, кримінальну та делінквентну поведінку різновидами асоціальної поведінки.

Різноманітність форм асоціальної поведінки зумовлює існування чисельних типологій та класифікацій. Це викликано труднощами їх укладання при описі суто

індивідуальної поведінки, прояви якої мають факторний характер детермінації (контекст конкретних ситуацій, необхідність урахування генетичних, вроджених, культурних, гендерних та інших умов).

Так, О. Б. Мулік та ін. зробили спробу диференціації поведінкових проявів соціальної активності по шкалах «активність – пасивність», «просоціальність – асоціальність». Викладений у одному вимірі континуум поведінки виглядає, в такому випадку, наступним чином: імпульсивна просоціальна – активна про – пасивна просоціальна – соціально нейтральна – пасивна асоціальна – активна асоціальна – імпульсивна асоціальна [5].

Згадана вище З. К. Давлетбаєва пропонує такий поділ континууму поведінки: просоціальна, яка схвалюється суспільством – асоціальна, до останньої відноситься:

а) агресивна (забіюватість, жорстокість, вербальна агресія, лайка, образи, рукоприкладство тощо);

б) аморальна (брехливість, наклеп, лихослів'я, неслухняність, порушення дисципліни, безвідповідальність, ухилення від суспільно-корисної діяльності, користолобство тощо);

в) делінквентна (дрібна крадіжка, дрібне хуліганство, бійки без нанесення тілесних ушкоджень, порушення громадського порядку, незаконне зберігання зброї, дрібне здирництво тощо);

г) кримінальна (шахрайство, крадіжка, здирництво, розбій, вандалізм, насилля, вбивство, рекет, шантаж, корупція тощо).

С. А. Белічева пропонує поділ форм поведінки на основі його суспільної небезпеки [1]: соціально схвалювана – соціально-нейтральна – просоціальна – асоціальна – антисоціальна. Конкретними проявами асоціальної поведінки, на її думку, можуть бути:

а) аморальні вчинки та правопорушення (докримінальний рівень): порушення норм моралі, правил поведінки в громадських місцях, ухилення від виконання суспільно-корисної діяльності, вживання психоактивних речовин та інші форми поведінки, які не мають істотної суспільної небезпеки.

б) злочини.

Н. В. Майсак [3], розглядаючи типи соціальної поведінки виокремлює конструктивну, аутодеструктивну та зовнішньо-деструктивну форми (за характером спрямованості) та просоціальну – соціально-нейтральну – асоціальну – антисоціальну (за ступенем суспільного схвалення).

О. В. Змановська відносить асоціальну поведінку до девіантної, вибудовуючи єдину шкалу деструктивності із полюсами спрямованості «на себе – на інших»: антисоціальна (активно-деструктивна) – просоціальна (відносно деструктивна) – асоціальна (пасивно-деструктивна) – саморуйнівна (пасивно-аутодеструктивна) – самовбиваюча (активно-аутодеструктивна).

Викладене дає змогу зробити наступні **висновки**:

1. В літературі розуміння асоціальної поведінки розмите, семантичне навантаження цієї категорії перетинається з девіантною та деякими іншими видами поведінки людини. Це зумовлено тим, що асоціальна поведінка давно вийшла за межі суто психологічної категорії, вона вивчається в межах різних підходів (клінічного, кримінологічного, психологічного тощо). Відмічено перетинання понять «асоціальна поведінка» та «девіантна поведінка», зміст яких у різних джерелах перетинається.

2. Проведений аналіз дає змогу констатувати, що асоціальність, на відміну від девіації, завжди «поведінка», тобто це вчинки, які характеризуються активністю та цілеспрямованістю, суб'єктивністю. Це означає, що одиниця аналізу асоціальності – окремий вчинок, і він не може проявлятися як бездіяльність. Навіть ухилення від виконання вимог суспільства проявляється як активність, альтернативна, або всупереч суспільним нормам.

3. Континуум поведінки людини може бути розглянутий у двох незалежних осях: «асоціальність – просоціальність» та «нормативність – девіація».

Перша, на нашу думку, описує міру суспільної корисності, полюс асоціальності в ньому включає форми поведінки, які спричиняють певну шкоду суспільству, аж до антисоціальності (злочини та делікти), або спрямовані на ухилення від соціальної корисності. Можна говорити, що асоціальність – результативна характеристика поведінки, яка описує її наслідки (наслідки вчинків), а отже – мотивацію та спрямованість. Вищими формами існування мотивів, як відомо, є цінності, саме тому асоціальним може бути визнана не тільки особистість, а і суспільство із своєю системою цінностей.

Друга ось поведінки описує її процесуальну сторону, чи відхиляється сама поведінка від норм (традицій, шаблонів тощо). Полюс девіантних форм поведінки включає ті, що у даному суспільстві є неприйнятними, небажаними за змістом. Процесуальна сторона поведінки – це її цілі та засоби їх досягнення.

4. Вказані міркування дають змогу передбачати існування як мінімум чотирьох можливих координатних зон поведінки: 1) нормативна просоціальна (наприклад, професійна діяльність); 2) нормативна асоціальна (наприклад, «побутова» корупція, ігнорування виборів, неповідомлення про правопорушення); 3) девіантна просоціальна (наприклад, трудоголізм, новаторство, винахідництво); 4) девіантна асоціальна.

5. Пропонується розуміння асоціальної поведінки як окремого вчинку або діяльності, які зумовлені мотивацією спричинення шкоди суспільству, його окремим членам чи групам, або ухилення від соціальної корисності поведінки. Членом суспільства може бути і сам порушник, в такому випадку асоціальна поведінка стає аутодеструктивною. Сутність і розміри шкоди, за якими поведінка визнається асоціальною, постійно уточнюються самим суспільством у формі прямих заборон (законів) або очікувань (суспільна мораль, традиції, етичні кодекси тощо).

Список використаних джерел

1. Беличева С. А. Основы превентивной психологии / С. А. Беличева. – М.: СЗР, 1994. – 220 с.
2. Давлетбаева З. К. Асоциальное поведение учащихся: виды и содержание / З. К. Давлетбаева // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Т. 14, № 2-1. – 2012. – С. 137–145.
3. Майсак Н. В. Матрица социальных девиаций: классификация видов и типов девиантного поведения / Н. В. Майсак // Современные проблемы науки и образования. – 2010. – № 4. – С. 78–86.
4. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения : учеб. пособие / В. Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2005. – 448 с.
5. Мулик А. Б. Разработка критериев и показателей типичных форм просоциального – асоциального поведения человека / А. Б. Мулик, Ю. А. Шатир, И. Г. Мулик // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия «Философия». – 2014. – № 5 (25). – С. 91–97.
6. Психологічні аспекти ювенальної юстиції : навч. посіб. / [Л. І. Мороз, С. І. Яковенко, Ю. В. Меркулова та ін.]. – Одеса : ОДУВС, 2015. – 230 с.
7. Фернхем А. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб.: Питер, 2011. – 368 с.

Одержано 03.02.2016

В тезисах доклада проанализировано состояние проблемы асоциального поведения как психологической категории. Проведенное сравнение подходов к классификации видов и форм асоциального поведения показало их несогласованность. Предложено считать оси «асоциальность – просоциальность» (результативная сторона поведения) и «девиация – норма» (процессуальная сторона поведения) независимыми одна от другой. Предлагается собственное толкование термина «асоциальное поведение».

Ключевые слова: асоціальне поведіння, девіантне поведіння, просоціальне поведіння, деликвентне поведіння.

There are results of theoretical analysis of the state of problem of asocial behavior as psychological category showed in the article. The conducted comparison of going near classification of kinds and forms of asocial behavior showed their inconsistency. It is suggested to count axis «asocialness – prosocialness» (effective side of behavior) and «deviation – normal» (procedural side of behavior) independent one from other. Suggested own understanding of the term «asocial behavior».

Keywords: asocial behavior, deviant behavior, prosocial behavior, delinquent behavior.

УДК 159.95

Марина Олегівна МАЗОРЕНКО,

кандидат філософських наук доцент,
завідувач кафедри культурних універсалій
Харківського національного технічного університету
сільського господарства імені Петра Василенка

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ІМІДЖ» ТА «САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ»

Імідж можна розглядати як символічно виражений підсумок процесу загального розвитку людини (фізичного, психічного) і розвитку особистості. Найбільш часто імідж розглядають як суму ознак, якостей і властивостей, які при допомозі зовнішніх проявів виражають внутрішній зміст особистості. Самопрезентація – це уміння ефектно і виграно подавати себе в різних ситуаціях, індивідуальний стиль спілкування, неповторний образ, який не лише подобається самому собі, але привабливий для оточення. Все це говорить про зв'язок формування іміджу і самопрезентації в процесі загального розвитку і саморозвитку людини.

Ключові слова: імідж, самопрезентація, розвиток особистості, психологічні механізми.

Іміджеологія – одна з галузей великої системи знань, що входять у «людиназнавство». Особливість її полягає в тім, що вона характеризує людину з погляду комунікації (спілкування) і оцінки чоловік один одним по визначених професійних ознаках (стандартам), у результаті чого складався і закріплювався визначений образ, або імідж. Цей образ присутній як у свідомості сприймаючого, так і в об'єкта сприйняття. Існує і деякий абстрактний імідж, що підтримується традицією, суспільною свідомістю, ідеологічними і художніми засобами. Розходження між ними мають кількісну і якісну сторони [1; 4–6].

Імідж (англ. слово, що позначає «образ», «ореол») – це оцінне представлення «ділового» образу людини як суб'єкта визначеної сфери професійної діяльності. Найбільш часто імідж розглядають як суму ознак, якостей і властивостей, які при допомозі зовнішніх проявів виражають внутрішній зміст особистості. Так через систему знаків, таких як мова, елементи зовнішності, одяг, жести, інтонації, свідомі та несвідомі реакції, поведінку, виражаються і особливі властивості особистості. Імідж можна розглядати як символічно виражений результат процесу загального поточного розвитку людини (фізичного, психічного) і розвитку особистості. Все це говорить про зв'язок формування особистості і компонентів іміджу в процесі загального розвитку і саморозвитку людини.

Самопрезентація – це уміння ефектно і виграно подавати себе в різних ситуаціях, індивідуальний стиль спілкування, неповторний образ, який не лише